

A legegyszerűbb érzékszervek.

A természettudomány meglehetősen értéktelenné tette ama filozófiai spekulációkat, melyek reális ismeretek nélkül merészen nekiálltak, hogy megmagyarázzák a lét rejtélyeit.

A filozófusok természetspekulációi igen rossz hirbe kerültek, a természetbölcselkedő már csak kissé szárnalmas mosolyban részesült..... de ime, ez egyszerre megváltozott. Az utolsó évek megvalósították a valósínűtlent.

Az abstract teóriák, melyek egy időben már feledésbe kerültek, vagy üres elmefuttatás számba mentek, most megint érvényre jutnak, de nem mint röpke fantáziák, gondolatokból épült légvárak, hanem a tapasztalat szilárd alapján, a modern tudomány egész, bár nehézkes, de biztos apparátusával.

Ilyen halottaiból felkelő elmélet a „természetszellem“ tana, melyet már kerek 2500 évvel ezelőtt Joniában egy görög bölcselkedő állított fel, ama klazomenaei *Anaxagoras*, ki azt tanította, hogy minden ember, állat, növény magában zár egy töredéket a világot átható szellemből, úgy hogy mindegyiküknek van lelke, de csak azon mérvben, amelyben rejtőzik bennük a „természet szelleme“. Legtöbb van belőle az emberben, kevesebb az állatban és legkevesebb a növényben.

Csak kuriózumnak tanítják ezt filozófiai kurzusokban és ha akad is valamelyes, ki mélyebben szokott a dolgok fenekére látni és nemesak poétikus hasonlatnak tartja az *Anaxagoras* „életgondolatát“, általában mégis csak, ugyan szellemes, de alapot nélküli spekulációs számba megy. S ime, e napokban élénkbe áll egy modern természettudós és azt mondja: *Anaxagorasnak igaza van!*.....

Az ennek alapul szolgáló tények a következők:

Az „öreg úr“ tragédiája.

„A TERMÉSZET“ eredeti tárczája.

Rendes tanyája esztendőkön keresztül a fiatalosban volt, mely a nagy vágás mellett terpeszkedik. Néha korán hajnalban föltűnt tüneményes alikja, de mire kivirradt, visszahúzódott a sűrű fenyvesbe. Csak éjjel váltott ki a vágásba, ott legelészett pirkadásig, reggel ismét csak eltűnt, mintha a föld nyelte volna el. Kapitális agancsa arasznyira barnállott fülei fölötte, természetes, hogy sokan agyarkodtak a gyönyörű troféára.

Ha a vén bak szóba került, „öreg úr“-nak tituláztuk, mert ez volt az elfogadott neve.

Famózus szerencse kísérte esztendőkön keresztül. Reggel és estende eredménytelenül lestük megjelenését, hiába cserkészttük át a nagy vágást, az „öreg úr“ nem is mutatkozott. Egy holdvilágos éjszakán mégis összekerült az erdőőrrel, az rácsördített a 12-ből, de nem találta el, csupán egy bolond göbecs botlott a mellső lábába, meg is bütykösödött erre a térde. Azóta még ridegebb lett s valóságos remete életmódot folytatott.

A mult század utolsó éveiben több lélekbuvár figyelme azok az igen különös kis tengeri szörnyetegek felé irányult, melyeket tengeri csillagoknak, meduzáknak, tengeri rózsáknak, polypoknak nevez a tudomány. Fordult pedig azért, mert ezekben igen kényelmesen lehet tanulmányozni az idegműködés legegyszerűbb jelenségeit. Ezeknek az állatoknak idegrendszere ugyanis rendkívül egyszerű. Legtöbb esetben csak egy idegekből álló hurok a garat körül (garatgyűrű), melyből néhány idegfonal kisugárzik. A rajtuk megejtett tanulmányok többféle érdekes eredményre vezettek, melyek közt jelen alkalommal csak azt az egy nagyfontosságú tényt akarjuk kiemelni, hogy észleltek olyan ingerjelenségeket is, melyek semmi összefüggéssel sincsenek az idegekkel, mi legelőször abból világott ki, hogy oly helyeken mutatkoznak, ahol idegnek nyoma sincsen. *Loeb Jaques*, egy amerikai buvár külön tanulmányt szentelt a dolognak s ezekkel a tanulmányokkal egész új fejezet nyílt meg az állatélettanban. Az alsóbbrendű állatok érzékenyek az egyszerű fizikai behatások iránt, mint amilyen a hő, a fény, a nehézségi törvény. Érzékenyek pedig, nem mert idegeik vannak, hanem mert protoplazmából, a minden élet alapját tevő „ősanyagból“ állnak. *Érzékenyséjük pedig épen olyan módon mutatkozik, mint a növényeknél.* Mert azok is reagálnak az ilyenekre. Már minden kertész tudja, hogy növényei mindig azon irány felé nőnek, sőt fordulnak is, honnan a világosság jön, — a tudós pedig felvilágosít, hogy a növények fényérzésüknél fogva keresik a világosságot, épúgy mint amilyen érzékenyek az érintkezés iránt is és ezért konyulnak az indák a tő körül, ezért érzékenyek a gravitáció törvényével szemben s ez az oka, hogy minden fiatal gyökér mindig csak a föld középpontja felé igyekszik nőni.

S ez az állatoknál is úgy legyen? Ime néhány példa:

Az *Eudendrium* nevű tengeri polypot tenger vízzel telt üvegen könnyen lehet néhány hétig élve

Egyszer augusztus elején befurakodtam a fiatalosba s az őzűsző síró hangján csalogattam a vén szeladont. Így sikerült a nagy sűrűségben 20 lépésnyi távolságra becsalnom, de akkor vagy megneszelt, vagy fegyverem csillogó csövét észrevéve, hirtelenül úgy tűnt el, mint a hazajáró lélek, csak a fiatalos kellő közepén fejezte ki méltatlankodását néhány szaggatott ripakodásban. Azóta nem is reagált a csalsípra!

Szeptemberben azután néhány kopóval kiezihelődttünk ellene. Rendesen a kutyák között visszavágott a patak felé, ott leszokott a vízben az irtásig, azután nekivágott a hegyoldalnak s a főlhalmozott ölfák között valóságos karikaturákat futott be. Egyik-másik kopó fölvette ugyan a parton a friss nyomot, de az ölfák között rendszeren el is vesztette, mert sehogy sem tudott a nyomok labirintusából kievickélni. Akkor azután kivittük a vén vezérkopót; biz az li-túrta az ölfák között is, de erre a kivert remete egyenesen nekivágott a havasnak, mi meg bottal üthettük a nyomát. Nem is került onné előbb vissza, csak késő este, amikor a kifáradt kutya visszahozta.

Igy esalt meg bennünket esztendőkön keresztül, nem is került cső elé. Télen elvándorolt ugyan a rengetegbe, a havasokra, de tavasszal ismét visszatért a nagy vágás melletti fiatalosba. Elülről kezdődött a hiábavaló cserkészés s az eredménytelen hajkurászás.

*

Szeretem az egymagában való barangolást. Van abban valami megnyugtató, ha az ember a számító világ rideg zajából menekülve, egyes-egyedül van a néma s

eltartani. Ilyenkor alsó testvégével odarögzül valamely tárgyhoz s számos tapogatóját vízbe meresztve, nyugodtan, mozdulatlanul, naphosszat várja zsákmányát. Ha azonban úgy állítjuk az üveget az ablakhoz, hogy csak egyfelől kap a benne ülő polyp fényt, akkor lassan, de mindig megváltoztatja helyzetét. Tapogatókat viselő fejkorongjával a nap felé fordul, épúgy mint a mindig a nap járását követő napvirág, mely reggel keletnek, este pedig nyugatnak fordul.

Az Eudendriumok és rokon állatok azonban ép olyan biztosan engednek más elemi ingereknek is. Így például az Eudendrium mindig merőlegesen áll a vízben. Ha leválasztjuk alzatáról és vízszintesen drótszítára fektetjük, csakhamar a legnagyobb erőmegfeszítéssel átszorul a szita nyílásain és addig nem nyugszik, míg nem érte el megint függőleges helyzetét. Ha a szítát ezután megfordítjuk, azonnal visszafordul a polyp is s mindannyiszor enged ama titokzatos orientáló hatalomnak, a hányszor csak kihozzuk eredeti helyzetéből. Miért van ez? *Löb* megadta a feleletet. Mert a test plazmája — úgymond — épen olyan érzékeny a nehézségi vonzás iránt, mint a növényi gyökér, mely szintén mindig, ahol csak teheti, lefelé fordul.

Nagyon megnyújthatnám a példák sorát — de fölöslegesnek tartom. Öt év óta számtalanszor bebizonyult, hogy az állati és növényi test ingerlékenysége (*tropizmusai*, mint a tudósok mondják) teljesen egyforma. Csak egy különbség van: az állat a tropizmuson kívül még idegeivel is érez.

Ez a kérdés azonban olyan mint az alagút. Azt két oldalról kell kikezdeni. Egyfelől a zoologusok teszik ezt s ime, meg is győződünk működésük eredményességéről. De a botanikusok sem maradtak tétlenül. Az ő eredményeik még csodálatosabbak. S mert itt nem állatokról, növényekről van szó, hanem az élő világ nagy alaptörvényeiről, melyek egyformán nyilatkoznak meg minden szervezett élőanyagban, legyen az

állati vagy növényi test, legyen szabad itt a zoologusok táborából is kissé megszéplélni a növénybuvárok munkáját.

Őket már régóta figyelmezteti számos jelenség, hogy a növény sem érzésnélküli tömeg, hanem hogy ő is fogékony külső behatásokra. A klaszikus példa erre egy, üvegházakban is sokszor tenyésztett ákácyszerű bokrocska, melyet *Mimosa* néven ismernek s árulnak a kertészek. Ez csodálatos módon érzékeny és azt úgy árulja el, hogy annak, ki először látja, szinte boszorkányság számba megy. Ugyanis, ha megérintjük valamely levelét, ez azonnal helyét változtatja, a vele szemben álló levélkével összezsapódik, ez azonban továbbterjed, levélpár levélpár után összehajlik, a tünevény átterjed a szomszéd összetett levélre is, sőt ha az inger elég erős volt, a közös levélnyél is bekonnyul, a száron is terjed a rebellió, átmegy más levélnyélre, új levelekre, végigfut az egész ágon és bizonyos körülmények közt félméternyi kerületben megváltozik az egész növény alakja. Bizonyos idő múlva azonban lassanként felegyenesednek a nyelek, széjjelterpeszkednek a levelek és visszatér minden előbbi helyzetébe. De újabb ingerre azonnal újra kezdődik az előbb leírt folyamat.

Kétségkívül vezet valami az ingert a *Mimosa* szöveiteiben, mert különben tiszta lehetetlen, hogy még a 10 ik levél is megérzi az elsón megejtett sérülést. Felállítottak ugyan egy elméletet, mely szerint ezek a feltűnő mozdulatok tisztán mechanikai okokból jönnek létre. A nyelek izületi helyein sok vizet tartalmazó izületi szövetvankosok vannak és e víz nyomási különbségei megváltoztatják a súlypontot és majd lehúzzák a levelet és nyelet, majd pedig visszaengedik eredeti helyére, ami azután a szomszédba is hat, habár gyengébben. De a leleményesen összekombinált magyarázat nem igen akart beválni; számos más jelenség, melyeknek csak futólag való érintése is nagyon messze

messzeterülő erdők szívében. Aki csak a zajos vadászatok csengő poharait és elemózsias tarisznyáit ismeri, az nem érti meg az egyedüllét örömeit, főséges poézisét.

Vállamon hú kíséremmel, a golyós fegyverrel, egyedül ballagok a dülő utján.

A felhőtlen ég izzó szeme fényes, tüzes csóvákat szór a zöld földre. Az apró gnómkok, a láthatatlan sugarak ott sűrűnek-forognak a smaragd gyep tarka virágai között. Körülbecézük, ölelik a rét tarka szőnyegét, befurakodnak a fák elrejtett sejtjeibe s fölfrissítik a nedvkeringést, csintalanul befurakodnak az illatos kelyhekbe, a szinpompában ragyogó szirmokba. Valahonnan előbujt egy elrejtőzött szelölécske, zsörtölődve, duruzsolva végiglebben a zöldülő bokrok galyai között s meghimbálja a rét virágtáborát.

Mily szép, leirhatatlan a fenséges természet!

A régi úton bekanyarodom az oszlopos tornácba, a hatalmas állóerdőbe.

Körülöttem madárdal csendül. Kismadarak repdesnek a nekimelegedett levegőben, csengő trilláikban a méla ajtatosság szólal meg. Megigéznek kellemes hangjukkal s megállok hallgatni szép dalaikat. Ami piczinyke szívökbe nem fért, az csendül meg nótáikban. A nagy Alkotót dicsérik, ki a verőfényt s napsugarat küldte, melyben most fürdenek. A hatalmas Teremtőt magasztalják, ki az egyszerű dalosokról sem feledkezett meg, mert életre keltette a futó bogarat s a zümmögő legyet.

S én hajadon fővel csak állok, álldogálok s órákig el tudnám hallgatni a piczinyke torkok szép himnuszát.

A pintyőke, a széczinke csipogva tánczol az örökzöld ágak galyai között. Mily végtelen megelégedés lakha-

tik ez apró szivecskében s mennyire örülnek az életnek, mely itt oly szép, oly kellemes!

A fenyves fülemiléje, az énekes rigó a fenyő tetején ül s dalol. Olyan panaszos, bús az éneke. Mintha a kis trubadúr saját fuvolahangjain elmélázna, mozdulatlanul ül a kiálló galyon. Milyen szomorú képek jelenhetnek meg előtte! Bizonyára a télről, az átszenvedett kínról és éhségről panaszkodik, azért merült el annyira énekébe. De egyszerre elhallgat, — mint a merengéséből ébredő, csodálkozva tekint körül. Apró evezőin megtörik az arany napsugár; talán annak melegét érzi, mert hirtelenül csattanó nótában tör ki.

Ez már nem a panasz dala. Az erdőben visszafelegetnek a pajtások; a kis madarak is dalra gyujtanak, hogy esattog-pattog a sok kis torok! A daltól csak úgy visszahangzik a rengeteg! Minden él, mozog. A földön a bogarak ezre nyüzsög, a levegőben finom zümmögéssel röpköd a legyek sokasága, az apró énekesek a fák ágai között bujkálnak, kellemes csicsérgésük, énekük betölti a levegőt. A szajkó profánul belerikácsol e kellemes hangversenybe, irigyli azt a jókedvet, mely itt minden élőlényből kisugárzik.

Ertem azt az édes mámort, mely a junius balzsamos levegőjében van. Ertem azt a sajtáságos, mélabús zsongásbongást, mely oly finom, hogy alig hallja meg fülem. A sok érzés visszhangot támaszt bennem, édes merengés lopódzik szívembe s elhitetem magammal, hogy mindez csak érettem van.

Mert szeretem a madárdalt, a verőfényt, az illatot, a susogó lombot, a sóhajtozó fuvalmat. Szeretem a sötét

vezetne, arra készítették, hogy feltételezzünk a növények testében is valami idegfélét, mely képes az egyik ponton kapott benyomást elszármaztatni oda, ahol annak érzete fontos a növény életére. S ime, ez a theoria e napokban megvalósul! Egy prágai fiatal botanikus, *Némce A.* a közönséges hagyma és számos más növény gyökérszőreiben, a köles csiraleveleiben, egyáltalában a növényi testben kimutatja az ingerek terjedését és felfedezi, hogy ez bizonyos fonalak útján s azok segítségével történik, melyek sejtről-sejtre terjedve behálózák a növény belsejét. S vele egyidejűleg *Haberlandt G.* a gráci egyetem tanára felfedezi a *növényi érzékszerveket* is.

Milyen különös fogalmak ezek: növényi idegek és növényi érzékszervek! Persze nem szabad ezeknél a kifejezéseknél arra gondolni, hogy ezek hasonmásai az állati idegeknek vagy érző szerveknek; nem szabad elfelejtenünk, hogy a növényi szervezet mindenben végtelenül egyszerűbb mint az olyan mesterileg komplikált állat s ennek megfelelőleg a növényi érzékszerv is rendkívül primitív valami. Szinte csak első kísérlet; legtöbbször nem más, mint egy-egy szőr, vagy bibireses kiemelkedés, de minden esetben már arra képes, hogy meg tudja tapogatni a vele érintkező tárgyat, mire azután a növény az ingernek megfelelően reagál mozgással, vagy a növekedési irány megváltoztatásával.

Legszebben demonstrálja ezt *Haberlandt* a közismert búzavirágon. Hogy megértsük fejtegetéseit, tudnunk kell, hogy a búzavirágnak kétféle virágja van: meddő és termő. A meddők körkörösén körülfogják a termőket. Az utóbbiak pedig állnak egy kis kehelyből és a porszálakból, melyek azonban a bibe körül egy csővé vannak összenöve. Ezeken a porszálakon vannak az újonnan felfedezett érzékszervek is. Kis bibiresek, melyek megérintésére azonnal megrövidülnek a porszálak épúgy, mint ahogy az ember menten behunyja szemét, ha pillájához ér valami.

rengeteget. Ha a számító világban megrohan a bú s bánat, a szűz pagonyba temetkezem, hol ember nem jár. Ott elfelejtem a fájdalmat, ott megnyugszik háborgó lelkem, bolondos szívem. Azért szeretem és fogom szeretni mindig a búbánatos erdőt s a mélabús magányt.

*

Lassan s óvatosan lépdelve bujkálok a nagy vágás bokrai között. A nyár- és égerfák kifeszítették már sátraikat, a málna és epilóbium most bontja ki zöld lombozatát. Az avart, a fonnyadt füvet eltakarja a buja növésű fű. Úgy tűnik föl előttem a zöldülő vágás, mintha egy finom szövésű hártáival lenne betakarva.

A nap az ég nyugati pereme felé közeledik most készül bucsuzni a földtől. Sugarai fényözönben tündöklő, biborkoronát vonnak a Magas-Tátra havas ormaira, szakgatott bérczeire. Mintha láthatatlan pásztortűz lángolna ott, úgy tűnik föl előttem e páratlan fényár.

Alattam megröppen a bokrok galya; vontatott, lusta lépésekkel előballag egy vén suta. Megcsipkedi a cserjék rügyeit, a galyak fiatal hajtásait, azután csöndes legeléssel odébb vonul. Nem is sejtette, mily közel járt az elrejtett halálhoz.

Az ég vörös korongja most bujt a kék hegyek mögé, az égen ragyogó aranyszín úszik; az utolsó sugarak búcsúcsókja ez!

Fölöttem mintha megmozdult volna a kis nyárfácska. Arra a gondolatra, hogy valami őzbak csiszolja ott agancsait, édes melegség és öröm lopózik szívembe. Egy kis

Akármilyen egyszerű is azonban ez az érzékszerv, működésével mégis igen fontos és a növényre nézve czélszerű feladatot teljesít. Mert a porzók megrövidülése által kibúvik az általuk azelőtt takart bibe, ami pedig igen lényeges a termékenyítésre nézve. A természetben rendszeren a virágot látogató pillangók nyúlnak a porzócsőbe, mikor édes mézet keresve, belemélyítik szívókájukat. Ha azonban ugyanekkor a keletkezett inger által előbúvik a bibe, nagyon könnyen lehetséges, hogy a pillangó szívókájához még az előbbi viráglátogatásból tapadó idegen himpor megtermékenyíti a virágot.

Ez az érdekes kis bepillantás a természet intim életébe egyszersmind a legvilágosabban megmagyarázza, miért nem kell a növénynek olyan komplikált érzékszerv, mint például a szem vagy fül. Életviszonyai közt fölösleges az ilyen. A gyorsan mozgó és sokszor helyét változtató állatnak okvetlenül szükséges, hogy mindenkor és lehetőleg gyorsan legyen tájékozódva a környezetében történő változásokról; a nyugodtan, egyhelyben maradó növény azonban beéri azzal a kevés és primitív fogékonysággal, melyet neki a plazma eredeti ingerlékenysége nyújt és mely egyes levelek helyváltoztatásában, száraz és gyökerek csavarodásában és hasonlóknak nyilvánul. Az állatokban azonban a szükség egyre jobban tökéletesíti az érző- és ingervezető-készüléket, fejleszti az érzékszerveket, központosítja a fogékonyságot és így az életmódból kifolyólag egyre jobban különbözik az állat a növénytől. S hogy tényleg az életmód, a helyváltozás van erre döntő befolyással, mutatja az, hogy élősdi, vagy helyhez kötött állatok, mint pld. sok féreg és rák, megkagyló végtelenül kevésbé fejlett idegkészülékkel rendelkezik, mint gyorsan szaladó, úszó vagy mászó rokonaik.

*

S ezzel visszatérhetünk kiindulópontunkhoz. A modern természettudomány tapasztalataival ugyanazt

domboeska zárja el előttem a kilátást. Óvatosan, nesztelenül kapaszkodom előre. A fácska lombja ismét megröppen; most már biztos vagyok benne, hogy valami elővigyázatlan őzbak van a közelemben. Előbbre kúszom s egy málnabokortól eltakarva, lassan fölemelkedem négykézláb helyzetemből. Ami először szemembe ötlük, az egy bütykös térd. Ez az „öreg úr!“ Lázás izgalom fut végig rajtam. Csakugyan az „öreg úr“ áll keresztben előttem s a kis nyárfán csiszolhatja, gondozhatja hatalmas, gyöngyös agancsát.

A bokor mögött féltérde bocsátkozom s a bak válllapját célbavéve, megnyomom a ravaszt.

Egy csettenés — az „öreg úr“ egy ugrással egy fenyőeske mögött terem s ott fülel.

Mi történt?

A golyós töltény csütörtököt mondott; a csettenéstől megriadt az „öreg úr“, azért rugaszkodott oly hirtelenül odébb. Bosszankodás és düh fog el, az izgalom- s indulattól megremeg a kezem s térdem.

A vén bak mozdulatlanul áll s hallgatózik; a világért sem tudnék most megmozdulni. Egyszerre elfordítja fejét, úgy látszik, más irányban keresi a zaj okát. Ezt a pillanatot fölhasználom, nesztelenül töltényt cserélek s az „öreg úr“ tükörlapját célba véve, elsütöm fegyveremet.

Egy dördülés, — a lövés füstje szétcsapódik előttem, nem látok semmit.

Térdepelő helyzetemből fölugrom s ismét töltényt cserélek. Alattam egy suta és csenevész őzbak bögve iramodik a vágáson keresztül; a gerinczen tompa, szakgatott bőffögéssel menekül egy másik vén bak.

az utat tettük meg, amelyre a görög bölcsekedő mythologiai szavaival reámutat. Nem jelentkezik-e tényleg állatban, növényben egyaránt a rejtelmes életerő, melyre minden kifejezés, legyen az akár idegtevékenység, akár szellem, avagy *vord*, csak körülírás? Nem ugyanazon erő-e az, mely a búzavirág porzóbibireseiben megérzi az érintést, mely a vadat gyors menekülésnek ereszti, ha ellenséget lát, de mely bennünk is mozgatja azt az egész káprázatosan bonyolódott lelkivilágot? Bizony, ezt a tanulságot nem mi találtuk meg. Anaxagorasnak igaza van. A világszellem egy-egy töredéke megvan minden élő lényben s minden csak annyira kel életre, amennyi megvan benne a rejtelmes erőből. S ha ilyen felfogással nézünk végig a bennünket ölelő természetben, csakhamar megszáll a tudat és meggyőződés, hogy mi magunk is, a mi életünk nem valami mulandó, keletkező és elenyésző, nem is egység, hanem csak egy részlet, egy tünemény ama nagy erő megnyilatkozásából, melynek örökös körforgása az, ami bámuló szemünknek a végtelen, gyönyörű és örökkéálló világ-egyetem. S ez az a pont, ahol a természet törvényeiben való gyönyörködés átmege a vallás áhitatába.

Francé Rezső.

Hiedelmek a bogarak felől.

A rovarvilágnak a természet háztartásában elfoglalt nagy befolyása sokat foglalkoztatta a régi kor népét és a látszat után indulva, nemcsak hogy természetfölötti csodát, esetleg istencsapást látott azok működésében, de sőt azok kiváló példányait még értelemmel is felruházta s nekik isteni küldetést tulajdonított. Egyiket-másikat közöttük bizonyos emberi tulajdonságok jelképezésére használta és mint valami szentet, még hódolatában is részesítette; legnagyobb megtiszteltetésben részesültek a szarvasbogarak, melyeket az egyiptomiak vitézeik pecsétjére metszettek, annak jel-

képezésére, hogy a honfinak hazájáért önfeláldozónak és bátornak kell lennie. Ugyanók drágaköveikbe bogarakat, nevezetesen a szentnek tisztelt galacsinhajtó bogarat vésvé, azokat amulettek gyanánt viselték (Carabeus); e bogarakat a világ jelképeként tisztelték és hieroglipháikban is sokszorosán megörökítették. Nagy megfigyelést mutat a régiak ezen rovartisztelete. A hitvesi hűség a legnagyobb állatoknál sem szentebb, mint ezek néhány fajánál. Rendkívül szeretik egymást! Ha a nőt valami körülmény eltávolítja, a hím nagyon boldogtalanná lesz. Ide-oda futkos, helyét sehol nem találja. Midőn pedig valami leskelődő vetélytárs a himet űzi el, a nő megszűnik dolgozni, őrzi tűzhelyét s ha az ura nem tér vissza, ott helyben kiadja hűséges páráját. Ép ily nagy hűséget tanúsít a „coprophag“; elrablott párja iránti bánatát — kiülve valamely domb tetejére — panaszhangokba önti, akár csak a búsuló csalogány a sötét berkek ölen. A lélekvándorlás tanából kifolyólag az indusok kímélettel viseltettek minden bogár iránt, mert szerintük „senki sem tudhatja, vajjon a bántalmazott bogárban nem-e valamelyik őst kinozza“.

A görögök mithoszában is nyomát találjuk a bogarak tiszteletének. Midőn ugyanis Zeus eltökéli, hogy az emberek első nemzedékét megsemmisíti, a görögök Noéja, Deukalion, apja Prometheus tanácsára bárkaházat épít s ekként a vízözöntől megmenekül; hosszadalmas regekor szövi keresztül az emberiség újjászületésének történetét, bogarainkat azonban nem érdekli, hogy a furfangos Deukalion és neje Pyrrha miképen dobálják hátuk mögé a köveket s hogy a „föld eme csontjai“ hogyan válnak férfiakká és némberekké. A bogarak világát jobban érdekli Deukalion kortársának története, ki kintrekedve a bárkaházból, a vízbe-fúlás veszedelmétől egyedül csak a nimfák jóvoltából menekült, kik őt bogárrá változtatván, a Parnasszusra ragadták. Ime! úgy gondoskodik az ókori mithosz a bogarakról, habár ezzel mintegy sejteni is engedi, hogy az emberiség fentemlített ősapja nem lehetett valami nagy entomologus, mivelhogy a bogarakat ama bizonyos Kerambossal együtt kintfelejtette a nagy esőben.

Még nagyobb megtiszteltetésben részesül a bogár a polinéziaiaknál, kik egyenesen a világ teremtésével hozzák összeköttetésbe őket. Kezdetben — mondja hitregékük —

Az „öreg úr“ sehol sincs. No ezt szépen eltoltam!

Megnézem a lövés helyét, de a földön nem találok a golyó lecsapódását. Az ágakon, a zöld fűvön vérnyomot keresek; sehol semmi jel. A kis málna- és epilóbium-sűrűséget is vagy nyolczzszor körüljárom; sehol egy vércsepp!

Az a szégyen, ami ért! Szeretnék a föld alá bujni. Kétségbeesetten hagyom el kudarczom színhelyét s a történet készítőjét szidva, a poklok legmélyeségebb fenekére kívánom az ily haszontalan történetek gyárait is.

*

A faluban megszólal a sánta bakter bús túlkölése, éjfél utáni két órát jelez.

Czélaltanul járok-kelek; a fejem zúg, fülemben zavaros hangok bizseregnek, előttem fel-feltűnedezik a vén bak nemes feje s ismételten csak azt a csettenést hallom. Nem tudok nyugodni, mert valami benső hang egyre kínoz, éget. Csak azon veszem magam észre, hogy ismét kikanyarodom a dülő utjára. Nem akarok, vagy talán nem is tudnék gondolkodni, mert a levertség ólomsúlyával rám nehezedik.

Az ég keleti felén feltűnnek az első fénycsóvák. Most pirkad. Terv nélkül csak ballagok, valami benső nyugtalanság hajt, kerget s mire kivirradt, kudarczom színhelyén találok magam. Mialatt a golyó lecsapódásának helyét keresem, megzörren a kis málnás. Oldalt kapom a fejem.

Káprázat, vízió, vagy való az, mit látok?

A tegnapi őzbak sántítva s vonatott lépésekkel a hegyoldalon lefelé tart, menekülni akar. Pillanat alatt lekopom fegyveremet. Az „öreg úr“ kilép egy kis tisztásra. Egy éles dörrenés rázza meg a néma vágás csöndjét.

Mikor a nap teljes pompájában előbúvik, akkor már ölemben tartom a remek őzbak páratlan fejlődését, megsimogatom karesú, tömör nyakát s el-elnézem üvegesedő sötét szemeit. A vállap sebéből kigőzölög a friss vér, hátsó lapján a tegnapi lövés sebhelye. Felső czombjába furakodott a golyó s a gerincz alatt repült ki testéből. A sűrű málnásban tűnt el tegnap oly hirtelenül s úgy látszik, ott is töltötte az éjszakát.

Valami megnevezhetetlen, mélabús érzés nyilalik szívembe, úgy szeretném megsíratni ezt a szomorú tragédiát.

Szegény „öreg úr“ ...

K. Jurán Vidor.

